

УДК 336.71

Чинники формування власного капіталу банків України

Онищенко Ю.І.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри банківської справи
Одеського національного економічного університету

Гребенщикова Т.С.

студентка кредитно-економічного факультету
Одеського національного економічного університету

У статті проведено дослідження сутності поняття «власний капітал банку». Визначено структуру власного капіталу банку та розкрито зміст його складових. Виділено дві групи факторів (зовнішні та внутрішні), що впливають на розмір власного капіталу банку. З урахуванням особливостей сучасного етапу розвитку банківської системи України проведено кореляційно-регресійний аналіз впливу зовнішніх факторів на розмір власного, а також статутного (як основної його складової) капіталу банку. Надано рекомендації щодо шляхів формування та підвищення рівня власного капіталу банків України.

Ключові слова: банк, власний капітал, статутний капітал, резервний капітал, нерозподілений прибуток.

Онищенко Ю.И., Гребенщикова Т.С. ФАКТОРЫ ФОРМИРОВАНИЯ СОБСТВЕННОГО КАПИТАЛА БАНКОВ УКРАИНЫ

В статье проведено исследование сущности понятия «собственный капитал банка». Определена структура собственного капитала банка и раскрыто содержание его составляющих. Выделены две группы факторов (внешние и внутренние), которые влияют на размер собственного капитала банка. С учетом особенностей современного этапа развития банковской системы Украины проведен корреляционно-регрессионный анализ влияния внешних факторов на размер собственного, а также уставного (как основной его составляющей) капиталов банка. Разработаны рекомендации относительно путей формирования и повышения уровня собственного капитала банков Украины.

Ключевые слова: банк, собственный капитал, уставный капитал, резервный капитал, нераспределенная прибыль.

Onyshchenko Y.I., Grebenshchikova T.S. THE FACTORS OF BANK EQUITY CAPITAL FORMATION IN UKRAINE

In the article the research of the essence of bank equity capital are conducted. The equity structure is determined and the sense of its components is disclosed. Two groups of factors (internal and external) that affect the amount of bank equity capital are identified. Taking into account the features of the current stage of Ukrainian banking system development, correlation and regression analysis of external factors influence on the amount of bank equity capital, and also on the authorized capital as its main component, are carried out. Recommendations on the forming and increasing of the bank equity capital in Ukraine are given.

Keywords: bank, bank equity capital, authorized capital, reserve capital, unappropriated balance.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Одним із найважливіших чинників зростання економіки є надійна і потужна банківська система, від стану та ефективності функціонування якої залежать інвестиційна активність і темпи економічного зростання держави. Власний капітал банку є фундаментом діяльності банківських установ, який забезпечує їх можливість здійснювати значний позитивний вплив на економіку, розширювати банківські послуги, розвивати та генерувати вхідні грошові потоки, не допускаючи при цьому значних ризиків і, відповідно, зберігаючи надійність банків.

Крім того, власний капітал банку формує достатній рівень конкурентоспроможності як

узагальнюючого показника стійкості та дієздатності кожного банку і банківської системи взагалі, а також забезпечує впевненість позичальників у тому, що банк спроможний задовольнити їх потреби в кредитах, навіть якщо економіка переживатиме спад. Саме тому є необхідним вивчення факторів формування власного капіталу банку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі проблеми формування власного капіталу банку досліджували вітчизняні вчені О.І. Антонюк [4], О.В. Васюренко [1], А.М. Герасимович [5], О.В. Дзюблюк [7], А.С. Криклій [11], О.І. Лаврушин [2], К.Л. Ларіонова [13], В.І. Міщенко [6], Я.О. Олійник [14], О. Чорна [8].

Так, вітчизняні вчені О.В. Васюренко та К.О. Волохата визначають власний капітал банку як сукупність внесених власних коштів учасниками капіталу, які зростають завдяки ефективній банківській діяльності та за рахунок додаткових надходжень [1, с. 78].

Цю проблему розглядав також російський учений О.І. Лаврушин, який стверджує, що треба розрізняти поняття власних коштів і власного капіталу банку: «Власні кошти – це всі пасиви, які утворені в процесі внутрішньої політики банку, а власний капітал банку – розрахункова величина, яка вміщує ті статті власних коштів (і навіть залучених), які за економічним змістом можуть виконувати функції капіталу банку» [2, с. 72].

Західні вчені Ф. Мишкін, Е.Дж. Долан, К.Дж. Кемпбелл приводять таке формулювання: «Власний капітал – різниця між активами і зобов'язаннями, становлять реальну величину власного капіталу банку, яка подана у формі акцій» [3, с. 64].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Аналіз останніх публікацій та досліджень показав, що питання факторів формування власного капіталу банку є не досить вивченим і увага переважно приділяється управлінню формуванням обсягу капіталу банківських установ. В економічній літературі відсутній єдиний підхід до визначення сутності власного капіталу банку.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою дослідження є аналіз фак-

торів формування власного капіталу банків України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Зміцнення капіталу банківських установ є одним із найважливіших завдань забезпечення економічного зростання. Власний капітал банку дає змогу здійснювати його подальший розвиток і витримувати конкуренцію на ринку банківських послуг. Одними з найважливіших питань банківської діяльності є обсяги і динаміка власного капіталу банку, фактори його формування та шляхи збільшення.

Власний капітал банку є не лише джерелом проведення банківських операцій, а й інструментом зміцнення довіри з боку клієнтів, вкладників і кредиторів до конкретної фінансово-кредитної установи, а також до банківської системи в цілому.

Капітал банку – це сукупність власних, залучених і позичених коштів, що перебувають у розпорядженні банку та використовуються ним для формування матеріальних, нематеріальних і фінансових активів у грошовій формі та здійснення своєї діяльності з метою отримання прибутку [4, с. 160].

Щодо трактування власного капіталу як самостійної дефініції, мають місце різноманітні позиції, що наведені в табл. 1.

На нашу думку, наведені вище визначення сутності власного капіталу доповнюють одне одного і можуть реально використовуватись у банківській діяльності залежно від постав-

Таблиця 1

Підходи щодо тлумачення сутності поняття «власний капітал»

№ з/п	Автори	Сутність підходу до трактування
1.	О.В. Васюренко, К.О. Волохата [1, с. 78]	...власний капітал банку – сукупність внесених власниками (учасниками капіталу) власних коштів, які зростають у результаті ефективної банківської діяльності в процесі капіталізації прибутку, а також за рахунок додаткових надходжень із боку учасників
2.	В.І. Міщенко, Н.Г. Слав'янська [6, с. 73]	...власний капітал – спеціально створені фонди і резерви, призначенні для забезпечення фінансової стійкості, комерційної та господарської діяльності, відшкодування можливих збитків і які перебувають у користуванні банку протягом всього періоду його функціонування
3.	О.В. Дзюблюк [7]	... власний капітал – сукупність активів банку, які у випадку його банкрутства спрямовуються на відшкодування втрат вкладників
4.	А.М. Герасимович, М.Д. Алексеєнко, І.М. Парасій-Вергуненко [5, с. 21]	...власний капітал банку являє собою грошові кошти та виражену в грошовій формі частину майна, які належать його власникам, забезпечують економічну самостійність і фінансову стійкість банку, використовують для здійснення банківських операцій та надання послуг із метою одержання прибутку

лених цілей. Проаналізувавши дані поняття, можна зазначити, що власний капітал банку – це грошові кошти, внесені акціонерами (засновниками банку), а також кошти, утворені в процесі діяльності банку для забезпечення його економічної самостійності й фінансової стійкості протягом усього періоду його діяльності [5, с. 21].

Власний капітал є основою формування капіталу банку, він є одним із базових елементів стабільності та надійності, який сформований за рахунок коштів його власників, використовується в процесі здійснення банківської діяльності з метою отримання прибутку, сприяє підвищенню довіри клієнтів до банку в результаті виконання властивих йому функцій (захисної, оперативної, регулювальної).

Структура власного капіталу банку є досить складною, що пов'язане з низкою обставин, а саме – з необхідністю дотримання певних економічних нормативів, потребою у формуванні резервів на випадок непередбачених ситуацій і різних фондів, призначених для реалізації політики розвитку банку [8].

Загалом, власний капітал складається зі статутного капіталу (внесків акціонерів, паїв), резервного капіталу та нерозподіленого прибутку. Він є власністю банку та нагромаджується для уникнення негативних наслідків тимчасового падіння вартості активів, а також для підтримання довіри до банку.

Згідно із Законом України «Про банки та банківську діяльність», статутний капітал – це сплачена грошовими внесками учасників банку вартість акцій, паїв банку в розмірі, визначеному статутом [9]. Статутний фонд може створюватися лише за рахунок власних коштів учасників чи акціонерів. Не допускається його формування за рахунок банківських кредитів, коштів неприбуткових організацій (таких, які за статутом не мають права на здійснення комерційної діяльності та отримання прибутку), бюджетних коштів, які мають інше цільове призначення [10].

Резервний капітал банку – це грошові ресурси, що резервуються банком для забезпечення непередбачених витрат, спеціальних потреб та покриття збитків [11, с. 12].

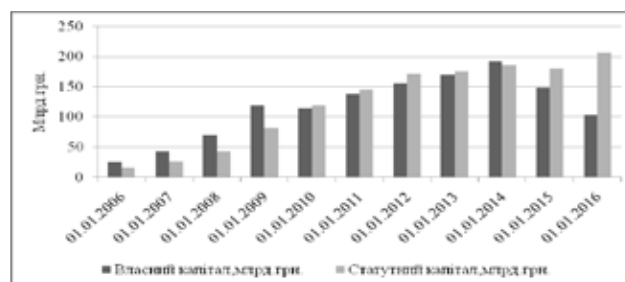
Нерозподілений прибуток – це частина чистого прибутку, яка не розподіляється, а утримується банком, як правило, з метою реінвестування в його діяльність. Він створюється як залишок чистого прибутку після нарахування дивідендів, відрахувань у загальні резерви, резервний капітал та в інші фонди, створені відповідно до рішень загальних збо-

рів акціонерів банку або згідно з чинним законодавством [11, с. 14].

Проаналізуємо динаміку власного та статутного капіталу банків України за останні роки (рис. 1).

Виходячи з рис. 1, ми бачимо, що на протязі 2005–2008 рр. банки України активно нарощували власний капітал. Так, на 1 січня 2009 р. він складав 119,27 млрд. грн., а вже на 1 січня 2010 р. мав тенденцію до зменшення на 3,4%. Така ситуація була спричинена фінансово-економічною кризою. Але з 1 січня 2011 р. банки почали незначними темпами збільшували власний капітал, і вже на 1 січня 2014 р. він становив 192,6 млрд. грн. При цьому протягом 2009–2013 рр. розмір статутного капіталу також поступово збільшувався і при цьому перевищував розмір власного капіталу.

Але протягом 2015–2016 рр. можна побачити тенденцію до зменшення власного капіталу на фоні практично незмінного розміру статутного капіталу. Підкреслимо, що на початок 2016 р. власний капітал банків України становив 148 млрд. грн., що практично в два рази менше за розмір статутного капіталу. Така ситуація свідчить про збиткову діяльність банків України, що викликано низкою причин розвитку вітчизняної банківської системи: значною девальвацією гривні, спадом в економіці, військовими діями у східному регіоні, недостатнім рівнем корпоративного управління.

Рис. 1. Динаміка власного та статутного капіталу банків України протягом 2005–2015 рр., млрд. грн. [12]

Отже, варто підкреслити, що статутний капітал – це основна складова власного капіталу, сформованого засновниками банку залежно від його організаційно-правової форми, відповідно до його статуту, для забезпечення існування та ефективної діяльності банку. Своєю чергою, статутний капітал формується за рахунок первинного та періодичного випуску простих та привілейованих акцій, а також розкритого прибутку минулого року у вигляді

дивідендів, що направлені на збільшення статутного капіталу комерційного банку та додаткових внесків власників, що також спрямовані на збільшення статутного капіталу [11, с. 11].

Аналіз динаміки та структури власного капіталу показав, що його основою є статутний капітал. При цьому підкреслимо, що питома вага статутного капіталу у власному не повинна перевищувати 60%. Даний коефіцієнт характеризує залежність банку від його засновників.

Однак аналіз показав, що дана умова не виконується останні п'ять років і протягом 2009–2015 рр. статутний капітал або перевищував власний капітал, або практично дорівнював його розміру.

На нашу думку, важливим є визначення факторів, що спричинили таку ситуацію у вітчизняній банківській системі. Однак із метою врахування їх впливу як на розмір власного, так і на розмір статутного капіталу як результуючий показник візьмемо частку статутного капіталу у власному.

Перейдемо до визначення факторів, що можуть впливати на розмір власного капіталу. На нашу думку, їх можна розділити на дві групи факторів: зовнішні та внутрішні.

До внутрішніх факторів можна віднести [13]:

- розмір активних операцій: орієнтуючись на певне коло клієнтів, банки повинні мати власний капітал у такому обсязі, щоб мати змогу задовольнити потреби своїх постійних клієнтів у позикових коштах без порушення встановлених нормативів;

- специфіку клієнтів банку: переважання серед банківських клієнтів великих підприємств вимагає від банку більшого розміру власного капіталу при тому самому обсязі активних операцій порівняно з тим банком, який орієнтується на дрібних клієнтів, оскільки у першого банку будуть більші ризики на одного позичальника;

- характер та рівень ризику активних операцій – орієнтація банку на здійснення операцій, пов'язаних зі значним ризиком, із використанням новітніх технологій вимагає від банку більшого розміру власних коштів, і, навпаки, переважання в кредитному портфелі банку позик із мінімальним ризиком уможливорює відносно зменшення обсягу власного капіталу банку.

Однак, на нашу думку, внутрішні фактори неможливо проаналізувати за всією банківською системою, так як вони залежать від особливостей діяльності кожного окремого банку, а саме від напряму діяльності, мети

кредитної та депозитної політики банку, якості фінансового та організаційного менеджменту, маркетингу банку.

До зовнішніх факторів можна віднести:

- рівень інфляції, який показує, як змінилися ціни в економіці, і вимірюється за допомогою індексів цін (індексу споживчих цін, дефлятора ВВП тощо) як різниця між значенням цього індексу за певний період (у відсотках) та 100%. Однак через велику інфляцію в 2014–2015 рр. візьмемо за основу темп росту інфляції в країні;

- рівень ВВП, що показує рівень розвитку вітчизняної економічної системи;

- зовнішній борг, що характеризує боргові зобов'язання держави перед нерезидентами щодо повернення позичених коштів (основна сума боргу) та відсотків за ними;

- рівень розвитку банківської системи України, що розраховується як відношення зальних активів до ВВП;

- рівень розвитку ринку цінних паперів в Україні, що розраховується як відношення ринкової капіталізації до ВВП;

- облікову ставку, що показує напрям грошово-кредитної політики Національного банку України.

Зазначимо, що зовнішні фактори є некеріваними. Банк не в змозі управляти та прорахувати їх вплив. Проте він обов'язково має враховувати можливість їх впливу при формуванні власного капіталу.

Для побудови моделі залежності капіталу банків України від окремих факторів було використано метод кореляційно-регресійного аналізу за допомогою пакету редактора MS Excel. У результаті проведених розрахунків отримали наступну кореляційно-регресійну модель, яка є статистично значима та адекватна:

$$y_1 = 161,8191 - 1,56874x_1 + 0,000316x_2 - 0,00392x_3 - 2,452869x_4 + 0,160371x_5 - 6,67343x_6, \quad (1)$$

де y_1 – співвідношення статутного капіталу до власного капіталу (під впливом зовнішніх факторів);

x_1 – рівень інфляції;

x_2 – валовий внутрішній продукт;

x_3 – валовий зовнішній борг;

x_4 – ЗА/ВВП;

x_5 – ринкова капіталізація/ВВП;

x_6 – облікова ставка НБУ.

Аналіз побудованого рівняння регресії дав змогу зробити такі висновки щодо впливу зовнішніх факторів на співвідношення статутного капіталу до власного банків України:

– такі зовнішні фактори, як рівень інфляції, валовий зовнішній борг, рівень розвитку банківської системи (ЗА/ВВП) та облікова ставка, знаходяться у зворотній залежності зі співвідношенням статутного капіталу до власного капіталу банків України. Це означає, що при збільшенні даних показників співвідношення статутного капіталу до власного зменшується. Така ситуація може відбуватися за рахунок або зменшення статутного капіталу, або збільшення власного капіталу, але з інших джерел, окрім статутного капіталу;

– якщо говорити про показники «валовий внутрішній продукт» та «ринкова капіталізація до ВВП», то вони знаходяться у прямій залежності зі співвідношенням статутного капіталу до власного капіталу банків України. Так, зі збільшенням показників «валовий внутрішній продукт» та «ринкова капіталізація до ВВП», збільшується співвідношення статутного капіталу до власного, що може відбуватись при збільшенні статутного капіталу на фоні зменшення власного капіталу.

Визначені та проаналізовані автором фактори на сучасному етапі розвитку банківської системи також впливають і на доступність джерел збільшення власного капіталу банків.

Підкреслимо, що одним із найважливіших джерел зростання власного капіталу є прибуток. Основна перевага використання прибутку як джерела збільшення капіталу полягає в тому, що він є найдешевшим та не несе загрози інтересам акціонерів банку. Однак протягом останніх років діяльність банківської системи України є збитковою, що обумовлено переважно проаналізованими факторами.

Ще одним потенційним напрямом підвищення власного капіталу банківської системи на сучасному етапі є залучення до банків додаткового акціонерного капіталу на основі додаткових емісій акцій або внесків власників чи засновників банків. Але в умовах фінансової кризи знаходження від власників банків стало проблематичним, що супроводжується практичною відсутністю ринку цінних паперів, на якому можуть бути реалізовані додаткові емісії цінних паперів.

Також рівень власного капіталу можна підвищувати за рахунок субординованого боргу. Такий спосіб поповнення капіталу є доволі популярним серед банківських установ (хоча і не для всіх доступним), оскільки дає змогу дотримуватись економічних нормативів регулювання діяльності банків щодо розмірів та адекватності власного капіталу, підвищувати прибутковість діяльності та знижувати її витратність.

Порівняно з емісією акцій залучення коштів на умовах субординованого боргу дешевше, проценти за субординованим боргом сплачуються за рахунок збільшення валових витрат, що зменшує суму прибутку і, відповідно, суму податків, боргові зобов'язання не надають їх власникам права на управління банком, вони не можуть бути повернені інвестору раніше ніж через п'ять років, не можуть бути погашеними за ініціативи інвестора, можуть вільно брати участь у покритті збитків, дають змогу відстрочити сплату процентів. Але підкреслимо, що субординований борг може бути недоступним для багатьох банків, адже інвестори погодяться на такі умови тільки тих банків, що користуються їх довірою. З невеликими банками через високі ризики інвестори працюють неохоче [14, с. 194].

Висновки з цього дослідження. Отже, підсумовуючи результати проведеного дослідження, можна сказати, що власний капітал банку – це грошові кошти, внесені акціонерами (засновниками банку), а також кошти, утворені в процесі діяльності банку для забезпечення його економічної самостійності й фінансової стійкості протягом усього періоду його діяльності. Основною складовою власного капіталу банку є статутний капітал.

Сучасний етап розвитку банківської системи України супроводжується низьким рівнем власного капіталу банків. На це впливає низка факторів, що були поділені автором на зовнішні та внутрішні.

До внутрішніх факторів було віднесено розмір активних операцій, специфіку клієнтів банку, а також характер та рівень ризику активних операцій, дослідження яких необхідно проводити на рівні окремих банків.

До зовнішніх можна віднести: рівень інфляції, рівень ВВП, обсяг зовнішнього боргу, рівень розвитку банківської системи, рівень розвитку ринку цінних паперів, облікову ставку.

На основі кореляційно-регресійного аналізу автором було проаналізовано вплив зазначених факторів на розмір як власного, так і статутного капіталів, так як в якості результуючого показника було взято коефіцієнт співвідношення статутного капіталу до власного.

Серед основних джерел збільшення власного капіталу банку автором виділено прибутки від банківської діяльності, кошти акціонерів та субординований борг.

Отже, для забезпечення збільшення рівня власного капіталу банку необхідно насамперед подолати кризові явища як у вітчизняній

банківській системі, так і в соціально-економічній системі. Такі дії в подальшому приведуть до стимулювання розвитку банківської діяльності в країні, що розширить можливості банків щодо збільшення рівня власного капіталу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Васюренко О.В. Економічний аналіз діяльності комерційних банків : [навч. посіб.] / О.В. Васюренко, К.О. Волохата. – К. : Знання, 2006. – 463 с.
2. Банковское дело : [учебник] / Под ред. О.И. Лаврушина. – М. : Финансы и статистика, 2005. – 672 с.
3. Долан Э.Дж. Деньги, банковское дело и денежно-кредитная политика / Э.Дж. Долан ; пер. с англ. В. Лукашевича [и др.] ; под общ. ред. В. Лукашевича, М. Ярцева. – СПб. : Санкт-Петербург оркестр, 2009. – 496 с.
4. Антонюк О.І. Особливості формування капіталу комерційними банками в Україні / О.І. Антонюк // Інноваційна економіка. – 2014. – № 50. – С. 160–164.
5. Герасимович А.М. Аналіз банківської діяльності : [підручник] / А.М. Герасимович, М.Д. Алексеенко, І.М. Герасимович. – К. : КНЕУ, 2003. – 599 с.
6. Міщенко В.І. Банківські операції : [підручник] / В.І. Міщенко, Н.Г. Слав'янська. – К. : Знання, 2006. – 727 с.
7. Дзюблюк О.В. Комерційні банки в умовах переходу до ринкових відносин : [монографія] / О.В. Дзюблюк. – Тернопіль : Збруч, 1996. – 140 с.
8. Чорна О.М. Концепція підвищення ефективності формування власного капіталу банку / О.М. Чорна [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://trade.donnuet.dn.ua/download/2012/34/Chorna.pdf>.
9. Про банки і банківську діяльність : Закон України від 07.12.2000 р. № 2121–III [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>.
10. International Convergence of Capital Measurement and Capital Standarts / A Revised Framework. Bank Committee on banking supervision.– Basel.- November 2005 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bis.org>.
11. Криклій А.С. Банківський капітал: соціально-економічна сутність, склад та призначення / А.С. Криклій, М.О. Боровікова // Фондовый рынок. – 2009. – № 39. – С. 12–15.
12. Офіційний сайт Національного банку України: Банківський нагляд. Основні показники діяльності банків України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua>.
13. Ларіонова К.Л., Яремчук О.В. Управління формуванням обсягу та ціни власного капіталу банку / К.Л. Ларіонова, О.В. Яремчук [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://journals.khnu.km.ua/vestnik/pdf/ekon/2010_5_4/268-271.pdf.
14. Олійник Я.О. Субординований борг як зовнішнє джерело формування ресурсної бази банку / Я.О. Олійник // Вісник Університету банківської справи Національного банку України. – 2011. – № 2. – С. 194–197.